

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

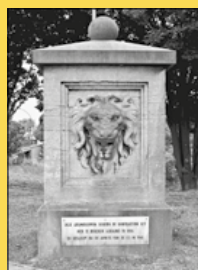
**Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Lente 2014 | jaargang 22 - nummer 117**

België-Belgique

P.B.

Berchem 1
8/4384

Heemtenberg nr. 117

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

Erevoorzitter

René Goossens

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter

Walter Gysen

Ondervoorzitter

Kris Reymer

Penningmeester

Luc Van den Bempt

Secretaris

Paul Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Nicole Peeters, Chris Van der Snickt.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Fax 03 292 51 38
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | ntp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem
e-mail: info@heemkundeberchem.be
internet: www.heemkundeberchem.be
Facebook: www.facebook.com/heemkundeberchem

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: 12 Euro per jaar

Steunend lid: 17 Euro

Erelid: 32 Euro

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053

op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem

open elke tweede en vierde zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Bezoek groepen mogelijk - aanvraag op het nummer 03 230 82 90

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Lente 2014

Jg. 22 - nr. 117

Heemtenberg

uitgave van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Heemkringleven	pag. 4
➤ Algemene Ledenvergadering - 19 april 2014	pag. 4
➤ Lidgeld 2014	pag. 5
➤ Afscheid van Sint-Stanislas	pag. 5
➤ Museumcollectie	pag. 6
➤ Nieuws uit ons museum	pag. 6
➤ Berchem 2014-18: Werkgroep 100 jaar Groote Oorlog	pag. 7
➤ Documentatiemateriaal gezocht...	pag. 8
Groote Oorlog	
➤ Klaproos in Vlaamse Velden: bloem en symbool (1)	pag. 9
Ons Heem	
➤ 100 jaar "Nieuw Kwartier" te Berchem	pag. 13
➤ Straatgeweld in Berchem in 1773	pag. 19
➤ Berchem Sport 1963-1966:	
Twee keer met de hakken over de sloot (deel 3 en slot)	pag. 27
➤ Juf Antoinette Creytens gaf in 1942-1943 les in de Heilige Familie	pag. 34
Kerk en Parochie	
➤ De Berchemse parochies en kerken Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (Deel 4)	pag. 22
Vroeger en nu	
➤ Leeuwerik	pag. 12
➤ Koninklijkelaan	pag. 18

Algemene Ledenvergadering - 19 april 2014

Op **19 april 2014** houden we onze algemene ledenvergadering in **Huize Berchem** in de **Driekoningenstraat 1 te Berchem**, op de hoek van de Driekoningenstraat en Grotesteenweg.

We komen samen om **14.00 uur** en starten met de verplichte administratieve voorschriften. Zo krijgt u het volgende voorgeschoteld:

1. Welkomstwoord van de voorzitter
2. Administratief verslag werkjaar 2013
3. Financieel verslag werkjaar 2013
4. Begroting 2014
5. Jaarplanning 2014
6. Première

Na het officiële gedeelte krijgt u **in première onze fotopresentatie "Grotesteenweg, Vroeger en Nu"** te zien. Deze presentatie wordt de eerste in een reeks met foto's uit ons eigen archief in samenwerking met Chris Van der Snickt. Andere presentaties over Berchem zullen snel volgen.

Zoals altijd sluiten we af met een kopje **koffie of thee met gebak**. Intussen kun je nog gezellig tussen pot en pint napraten.

Toegang en deelname is gratis, u hoeft enkel in te schrijven.

Wil u onze bijeenkomst en première niet missen, bezorg dan het bijgevoegde formulier ingevuld terug aan het secretariaat:

**Auwersstraat 34,
2600 Berchem
graag ten laatste
op 12 april 2014.** ☐

Lidgeld 2014 - Herinnering

Dank aan alle leden die hun lidgeld voor 2014 reeds betaald hebben. Bij het verschijnen van dit nummer zijn er echter nog een aantal leden die nog niet hebben gereageerd.

Onze tarieven voor 2014 zijn:

Familiaal lid:	12 euro
Steunend lid:	17 euro
Erelid:	32 euro

Mag ik hen vragen hun bijdrage zo vlug mogelijk te storten op rekening **BE53 0680 7122 0053** van Kring voor Heemkunde Berchem.

Bij voorbaat dank.

Luc Van den Bempt – Penningmeester ☐

Afscheid van Sint-Stanislas

In december 2013 hebben wij voor goed afscheid genomen van ons archief- en vergaderlokaal in het vroegere Sint-Stanislascollege in de Frederik de Merodestraat. Feitelijk was onze huur afgelopen op 30 juni 2013, maar dank zij de steun van het district Berchem hebben wij nog 6 maanden mogen blijven en hadden we tijd om naar een nieuw lokaal uit te kijken. Er werd dan besloten om een gedeelte van ons Zoldermuseum vrij te maken om ons archiefruimte te installeren. Het groot voordeel was dat we twee diensten konden samen brengen en dat ons museum nu ook als documentatiecentrum kan uitgebouwd worden. Het Zoldermuseum werd tijdelijk gesloten en zo hadden wij enkele maanden om de verhuis te regelen. Onze verhuisploeg Harrie en Luc hebben de handen uit de mouwen gestoken en dank zij de hulp van andere bestuursleden en ook enkele KSJ-leiders van Berchem-centrum, werden onze archiefdozen en de boekerij overgebracht met enkele camionet reises. Ook de vergadertafel en stoelen verhuisden mee. Nu staat alle meubilair op zijn plaats en kunnen we weer aan de slag. Het documentatiecentrum zal nog verder ingericht worden en voorzien van de nodige ICT-apparatuur zodat we onze belangstellende bezoekers beter kunnen verder helpen. Nogmaals dank voor de ganse werkploeg en proficiat voor het reeds geleverde werk!

Kris Reymer ☐

Museumcollectie

Onze Heemtenberg-medewerker Mia Verbanck heeft een deel van haar collectie in bewaring gegeven aan ons documentatiecentrum: doodsprentjes van Berchemnaren en niet-Berchemnaren, een groot aantal parochiebladen en een gedenkboek van de Zusters Annonciaden van Sint-Joanna. Waarvoor dank.

Nieuws uit ons museum

Zoals Kris Reymer reeds hiervoor vermeldde, is ons museum voorlopig gesloten.

We zitten echter niet stil! Intussen werken we verder aan de inventarisatie en digitalisering van het archief en onze collectie. Het versterkte museumteam is volop bezig met de herschikking en opfrissing van onze ganse collectie. We willen ons museum een nieuwe frisse look geven en opnieuw aantrekkelijk maken voor u en het grote publiek. We doen ons uiterste best om ons museum zo snel mogelijk opnieuw open te stellen!

Berchem 2014-18: Werkgroep 100 jaar Groote Oorlog

In januari 2014 ging onze werkgroep “Groote Oorlog” van start. Deze werkgroep gaat niet alleen op zoek in onze documentatie maar ook daarbuiten om een beeld te kunnen schetsen van Berchem tijdens de Groote Oorlog. Ze ondersteunt ons museumteam, de redactie van onze geplande publicaties en het district bij de herdenking 1914-1918. We plannen meerdere publicaties en thematentoonstellingen in de periode 2014-2018. De eerste tentoonstelling kunt u bezoeken tijdens de Heemkunde-zondagen op 1, 8 en 15 juni 2014. De eerste publicaties kunt u verwachten in september.

Om de activiteiten en publicaties van onze heemkring beter kenbaar te maken zullen we gebruik maken van het logo Berchem 2014-18. Informatie en materiaal over Berchem in de Groote Oorlog is soms moeilijk te vinden. Hebt u nog materiaal, foto's, verhalen of documenten uit 1914-18: alle informatie is welkom! Geef ons een seintje op 03 230 17 51 (Walter Gysen) of 03 292 51 15 (Paul Gysen) e-mail: Groote-Oorlog@heemkundeberchem.be

Documentatiemateriaal gezocht...

Ons team is voortdurend op zoek naar allerlei informatie over verschillende onderwerpen waarmee u ons mogelijk kunt helpen:

Welke zijn deze onderwerpen?

- **De Groote Oorlog - 1914-1918**
- **Het bombardement van oktober 1914**
- **De Bevrijding - september 1944**

Wat zoeken we?

- foto's, brieven en postkaarten
- informatie, geschiedenis en alle documentatie
- oorlogsdagboeken en dagelijkse leven
- oorlogsrecepten en oorlogskeuken
- documenten: militaire (Belgische en Duitse) als overheidsdocumenten, Vuurkaarten, medailles, ...
- allerlei materiaal zoals een Belgische of Duitse helm, uniformen en nog vele andere dingen...
- noodgeld (WO I), rantsoenkaarten, identiteitskaarten, bloemzakken (WO I)...
- vluchtverhalen van Berchemnaars
- soldatenverhalen en militaria...

Kent u misschien nog mensen die verhalen kennen of documentatie willen delen?

Aarzel niet, bel ons: 03 230 17 51 (Walter Gysen)

03 292 51 15 (Paul Gysen)

e-mail: Groote-Oorlog@heemkundeberchem.be

Paul Gysen ☐

Groote Oorlog

Klaproos in Vlaamse Velden: bloem en symbool (1)

door Paul Gysen

In 2014 herdenken we het begin van de "Groote Oorlog". Honderd jaar geleden, op 4 augustus 1914, viel Duitsland het neutrale België binnen om zo Frankrijk aan te vallen. Een "nieuwe" Frans-Duitse oorlog, een vervolg van de oorlog van 1870, ontspoorde vervolgens in de "Groote Oorlog": een wereldoorlog die alle andere oorlogen zou beëindigen. Jammer genoeg werd dit geen waarheid...

Ook onze heemkring herdenkt de Groote Oorlog. In 2014 zullen de vele nationale herdenkingsmomenten plaatsvinden. Ook het district Berchem plant verschillende activiteiten die in het najaar zullen doorgaan. Deze oorlog was niet voor de Westhoek heel zwaar maar ook voor Antwerpen. We mogen niet vergeten dat Antwerpen tijdens de eerste oorlogsmaanden een belangrijke rol als nationale hoofdstad speelde. Ook de Berchemse bevolking betaalde een zware tol tijdens het Duitse bombardement van 8-9-10 oktober 1914.

De klaproos geldt niet alleen voor de gesneuvelde soldaten als herdenkingssymbool maar ook voor onze ganse bevolking, opdat we niet zouden vergeten...

De klaproos: een bloem

De **grote** of **gewone klaproos** (*Papaver rhoeas*) is een plant uit de papaverfamilie (*Papaveraceae*). Deze plant kan tot circa 80 cm hoog worden en bevat een wit melksap. De bloemen zijn groot en scharlakenrood.

Het blad is borstelig behaard en veerdelig met getande slippen.

De plant bloeit op lange stelen in de bladoksels. De bloeitijd is van juni tot juli. De bloem is rood en heeft een zwarte vlek aan de voet van het kroonblad. De bloemen zijn 7-10 cm in doorsnede. Er zijn veel meeldraden die een donkerpaarse helmknop hebben. De grote klaproos heeft een schijfvormige stempel met zeven tot twaalf stralen. De bloemblaadjes bevatten een stof die vergelijkbaar is met opium. De vrucht is een omgekeerd eivormige doosvrucht, die 1-2 cm lang kan worden. De vrucht heeft een deksel, waaronder uit de porierand de zaadjes worden verspreid.

Vroeger werd gedacht dat de plant groeide op de plaats waar iemand vermoord was en dat het bloed door de plant werd opgenomen en bewaard in de bloemblaaden. Daarom dacht men dat dit de oorzaak was van de vele klaprozen op het slagveld. In werkelijkheid is de oorzaak dat de zaden pas kiemen als ze aan licht worden blootgesteld. Doordat het slagveld omgewoeld werd, kwamen de zaden aan het licht en kiemden.

De klaproos: een symbool, de “poppy”

Het meest neutrale en internationaal verspreide symbool voor de in de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde geallieerde soldaten aan de IJzer, is de klaproos.

De Amerikaanse dame Moina Belle Michael besloot in 1918, na de wapenstilstand, altijd een klaproos te dragen. Andere vrouwen namen dit over en gingen de bloemen verkopen. De opbrengst ging naar de weduwen en kinderen van de gesneuvelde soldaten en naar invalide soldaten. In Frankrijk kreeg dit in 1921 navolging en in Engeland in 1922. In Groot-Brittannië is de klaproos of “*poppy*” uitgegroeid tot symbool voor alle gesneuvelde soldaten. De non-profitorganisatie die zich bekommert om oorlogsslachtoffers en hun nabestaanden heet er “*Poppy Appeal*”.

In deel 2 van “Klaproos in Vlaamse Velden”: het gedicht “In Flanders Fields” van de Canadese arts luitenant-kolonel John McRae

▲ 1910: Zicht op de hoek van Drenk (links) en Molenweg (rechts) met estaminet "In 't Paviljoen". Achter de Drenk en de wallen bemerk je de hoge schouw van de "Toile Cirée" op het Van Hombeeckplein. Het laatste stuk Molenweg liep ongeveer samen met de lijnrichting van de Hof ter Schrieklaan (aangelegd in 1929).

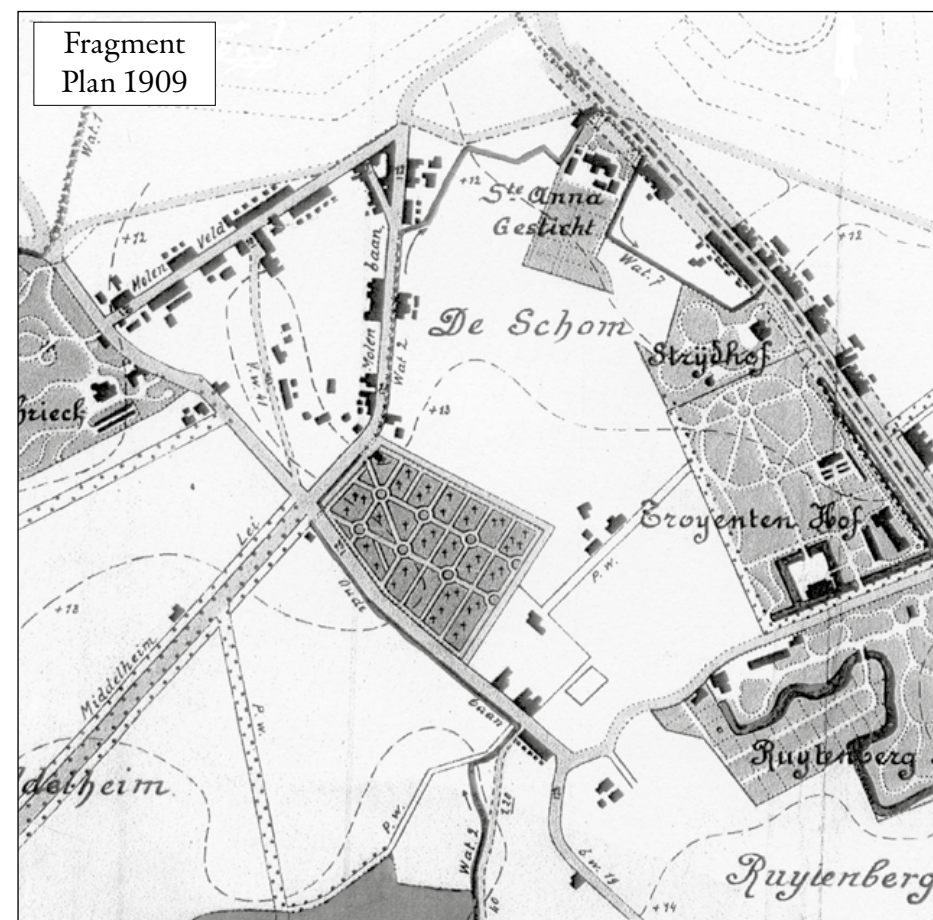
▼ 1974: Foto genomen op ongeveer dezelfde plaats als in 1910. Kruising Hof ter Schrieklaan - Hilda Ramstraat.

100 jaar "Nieuw Kwartier" te Berchem

door Chris Van der Snickt

In het artikel "De waardige begraafplaats Berchem - Floraliënlaan 288" van Anne-Mie Havermans (Heemtenberg 115) was er sprake van een tweede vergroting in 1922: een stuk grond van een verkaveling. Deze verkaveling was een ontwerp van de NV voor Stadsuitbreiding "Nieuw Kwartier" tussen de Mechelse Steenweg en het Nachtegalenpark.

Deze werd door de gemeenteraad goedgekeurd op 14 september 1911 (KB 30/12/1911), nadien nog enkele wijzigingen in 1912, 1913 en 1922.

In 1914 verscheen de advertentie hiernaast. De Molenbaan, Drenk en de huisjes van de Leeuwer(i)k zouden verdwijnen bij de aanleg van dit "Nieuw Kwartier". Met de huidige straatnamen is dit het gebied tussen de Coremansstraat (vestinggronden, nu Ring), Floraliënlaan, Elisabethlaan, Troyentenhoflaan en de Grotesteenweg)

Het Troyentenhof en het Strijdhof vielen buiten deze verkaveling. (De Leopold De Vriesstraat en de Jozef Wautersstraat volgden in 1935.)

Door de Eerste Wereldoorlog werd de bebouwing van het "Nieuw Kwartier" wel vertraagd. In de jaren 1920 ging alles verder en uit die periode stammen de meeste gebouwen van de wijk.

Door de uitbreiding van de begraafplaats in 1922 kwam de Prins Karellaan er nooit. Wel werden er kasseien gelegd van de ingang van de begraafplaats over "t Chaske" (Café Chasse Royal) tot aan de ingang aan de Floraliënlaan tussen de perken 21, 22, 23 en 27, 26, 25, 24.

In de rubriek "Leeuwerik - Vroeger en Nu" op pagina 12 vindt u foto's van de Hof ter Schriecklaan, het kruispunt van de voormalige "Drenk" en "Molenweg". □

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP
VOOR STADSUITBREIDING

NIEUW KWARTIER
te BERCHEM

tusschen den GROOTEN STEENWEG en het
NACHTEGALEN PARK
NABIJ DE KERK VAN BERCHEM.

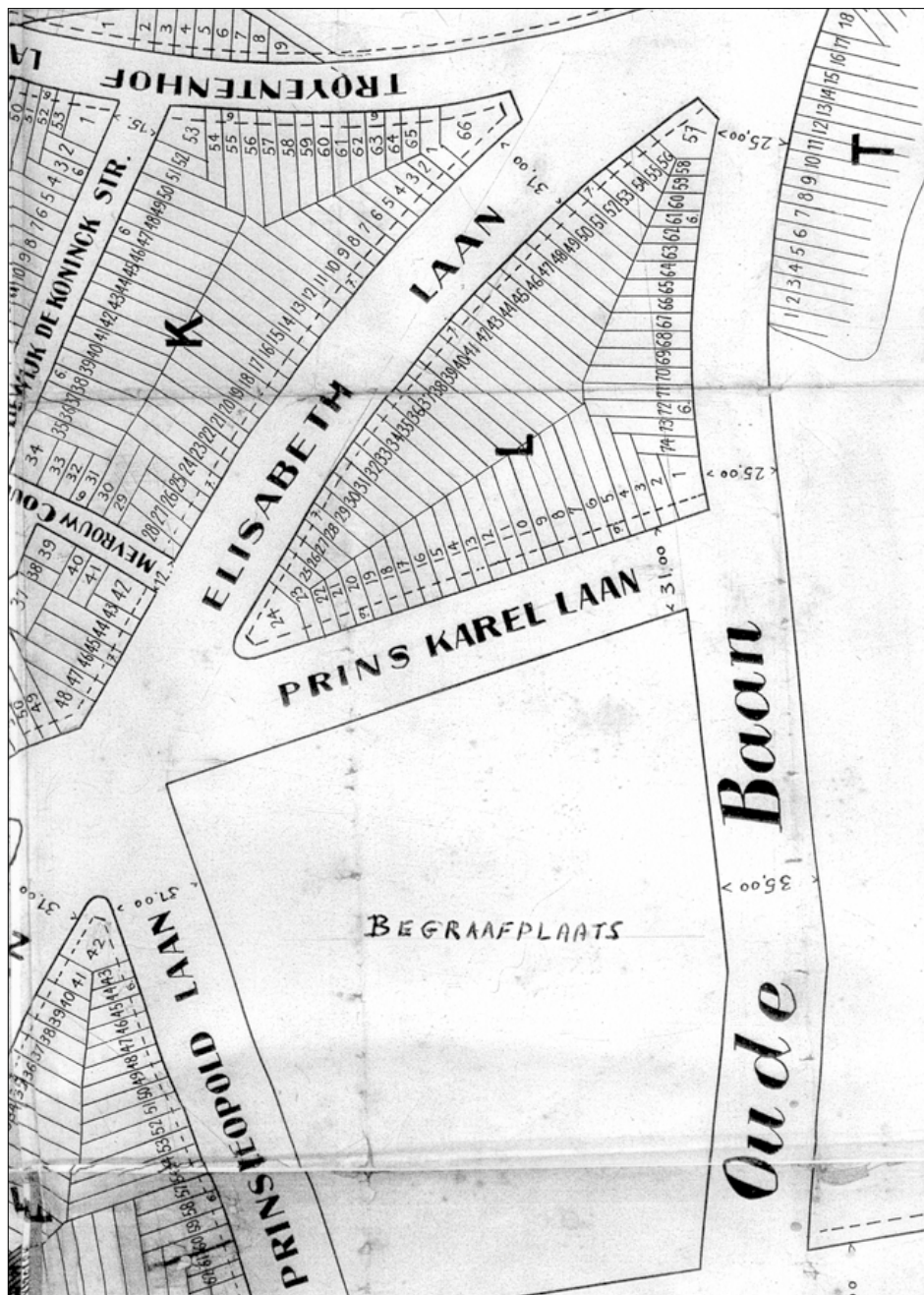
GRONDEN VAN AF 36 Frank DE METER

LANEN EN STRATEN
van 12 - 15 - 20 - 25 - 39 - 55 meters breedte
met voorhofjes van 4 of 6 meters.

GEMAK VAN BETALING.

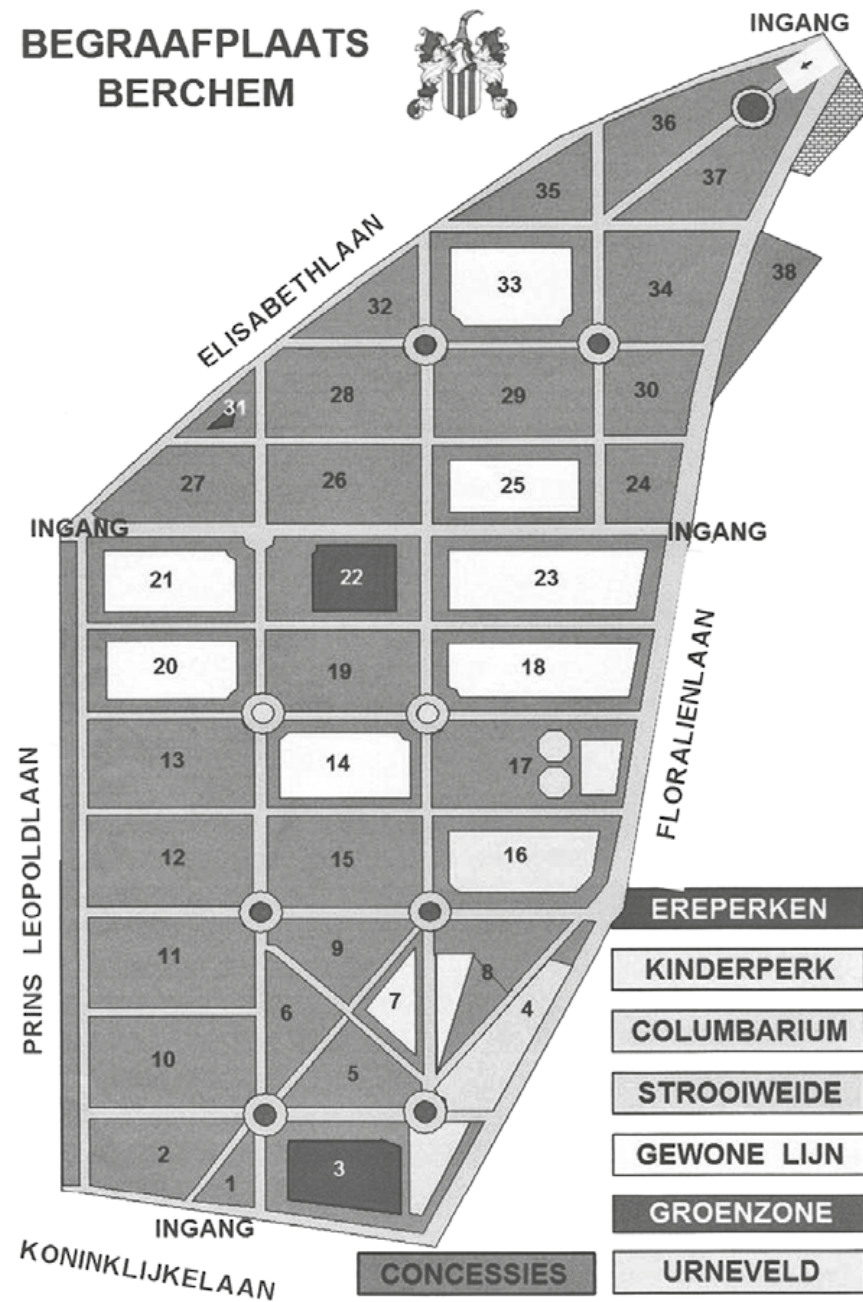
Voor inlichtingen :
Groote Steenweg, 201¹, nevens het Ste Annagesticht
Telefoon 5849

Plan met locatie van de "Prins Karel-laan".

BEGRAAFPLAATS BERCHEM

Koninklijkelaan - Vroeger en Nu

uit het fotoarchief van Chris Van der Snickt

▲ 1929: De aanleg van de Koninklijkelaan was in 1913 begonnen en pas in 1927 voltooid, vertraagd door Wereldoorlog I. Deze huizen werden in de periode 1920-30 gebouwd. De postkaart - met de zonderlinge schrijfwijze “Koninglijkelaan” - dateert rond 1929.

▼ 2009: De Koninklijkelaan in haar huidige vorm.

Straatgeweld in Berchem in 1773

door Hugo Lambrechts-Augustijns

Inleiding

De laatste tijd is er sprake van heel wat zinloos geweld op straat en op café. De sociale verklaring die aan dit fenomeen wordt gegeven, is een uitzichtloze toekomst voor de jongeren die uit verveling herrie maken. In sommige gevallen kan een racistische achtergrond of xenofobie¹ de oorzaak zijn. Maar de uitdrukking ‘*er is niets nieuws onder de zon*’ geldt ook hier.

In het Ancien Regime (vóór 1800) hadden de mensen een algemene angst voor alles wat vreemd, ongewoon of zeldzaam was. De aanwezigheid van vreemde overheersers in de Lage Landen kan een rol gespeeld hebben. Maar ook op lokaal vlak was een terughoudend gedrag ten opzichte van inwoners van een ander dorp duidelijk te merken. Wanneer een inwoner van een naburig dorp het waagde op de dansvloer van de plaatselijke kermis te komen met een mooi meisje ‘van ons dorp’, dan waren de autochtonen niet bepaald gastvrij². Toen de uurwerkmaker Geeraerd de Gruter, wonende te Turnhout, bij het herstellen van het uurwerk van de kerk van ’s-Gravenwezel logeerde in de herberg ‘de Bijle’, werd hij zodanig (zinloos) toegetakeld door enkele inwoners dat hij ‘*eenige daeghen onbequaem was sijne affairen te doen*’³.

Via de dossiers van de drossaard van Berchem komen we het een en het ander te weten over zinloos geweld ‘in ons dorp’.

Ogenschijnlijk is Jacobus vanden Wijngaert het slachtoffer van het brute geweld van de gebroeders de Ley. Maar de drossaard ontdekt enkele minder fraaie karaktertrekken van Jacobus. Het ziet er naar uit dat de actie van Petrus en Emmanuel de Ley eerder een wraakactie is voor al het leed dat Jacobus reeds veroorzaakte.

1 Xenofobie: van het Oudgrieks ksénos = vreemdeling en phobos = angst, vrees. Is een irrationele en/of obsessieve angst voor vreemdelingen en/of buitenlanders.

2 Men leze over dit voorval “De arm van Jan vander Rauwelaer”, in: Jaarboek 2001 van de heemkundige kring van Malle, jaargang XXII, pp. 135-142 (Hugo Lambrechts-Augustijns).

3 Hugo Lambrechts-Augustijns, “In ’s-Gravenwezel zoekt men een andere uurwerkmaker”, in: *De Drie Rozen*, 34 jg., nr. 135, 3e trim. 2000, pp. 19-24.

Het dossier van de drossaard

Jacobus Benedictus Christianus Lievens, de drossaard van Berchem, onderzocht enkele baldadigheden door Petrus de Ley gepleegd⁴. Petrus woont in Berchem bij zijn moeder en is befaamd om *'eenen rusie ende crakeelmaecker'* te zijn.

Petrus had op 25 juli 1773 in de herberg van Suetens, herbergier in de Luithagen, ruzie gemaakt. Hij bracht *'onversiens sive verraderlijck'* een slag toe aan Jacobus Hellemans, inwoner alhier⁵.

Op 10 oktober laatstleden was Jacobus vanden Wijngaert, inwoner van Berchem, in de herberg "den Inval" bij de weduwe Janssens op het Sint-Willibrordusveld⁶. Jacobus lag *'slaperachtig'* op de tafel en viel niemand lastig, *'niemant aensprekende veel min molensterende'*.

Emmanuel de Ley, broer van de gedaagde (Petrus de Ley), neep Jacobus *'stommelings in sijne keele, dit zekerlijk met geen ander inzicht om alzo geschil te veroorzaken'*. Emmanuel deed dit meerdere keren, zodat Jacobus nog moeilijk kon *'respireren'*⁷ en ademhalen.

Jacobus zei dat dit niet gepermitteerd was en hij gerust wilde gelaten worden.

Petrus de Ley antwoordde daarop dat Jacobus *'maer eene vlugge is'* en dat hij in zijn familie ook genoeg *'vluggen'* heeft. Het woord 'vlug' heeft de betekenis van *'gezwind, snel in zijn bewegingen'*, ook van *'snel werkend, gemakkelijk te hanteren'*. Voor iemand die dit niet is, kan deze uitdrukking als een belediging overkomen. Met de gelijkaardige uitdrukking *"Da's nogal ne knappe"* wordt juist het tegenovergestelde bedoeld.

Er kwam uiteraard een woordenwisseling van en om grotere ruzie te voorkomen verlaat Jacobus de herberg. Op weg naar huis ging hij nog een pintje drinken in de herberg *'het Lieve Vrouwken'*, buiten de Sint-Jorispoort, alwaar hij bleef tot omstreeks negen uur 's avonds. Hij wilde langs de steenweg recht naar huis gaan, maar werd ter hoogte

4 Rijksarchief Antwerpen, Oud Gemeentearchief Berchem, nr. 102.

5 Als de drossaard zijn onderzoek in Berchem houdt, dan betekent alhier dat Jacobus Hellemans een inwoner van Berchem is.

6 Het Sint-Willibrordusveld was de huidige wijk Stuivenberg, uitlopend naar den Dam.

7 Respirer: ademen.

van de eerste windmolen aangerand door Petrus de Ley. Petrus nam Jacobus bij de keel en riep zijn broer Emmanuel om hulp, zeggende: *"Manuel staet bij."* Emmanuel heeft Jacobus ook aangerand en vastgepakt. Jacobus werd op de publieke weg geslagen, gestampt, mishandeld en bij zijn haar getrokken. Door die menigvuldige slagen en stampen is Jacobus op de grond gevallen.

De belagers bleven hem slaan en stampen *'op alle delen van zijn lichaem.'* en sleepten hem omtrent dertig stappen bij zijn haar *'met eene ongehoorde vreetheydt'*.

Jacobus verloor grote delen van zijn haar, alsook zijn halsdoek. Hij smeekte dat zij zouden ophouden en hem loslaten. De volgende dag vroegen verschillende personen waar zijn *'halsneusdoek'* was gebleven. Door de slagen en het slepen was hij zodanig bebloed dat hij niet meer herkenbaar was. Hij was *'selfs geenens mensch meer gelijkende.'* Hij bloedde zodanig uit zijn neus en mond dat hij zijn krachten verloor. Zijn aangezicht en lippen waren geheel blauw en gezwollen. *'Met zijn leste effort'* kon hij eindelijk wegvlugten en kwam terug aan de deur van de herberg 'het Lieve Vrouwken'. Hij riep: *"Jesus Maria, baes doet doch gouw open. Ik ben aengedaen."* De baas en de bazin hebben hem direct gelaafd en zijn wonden gewassen met Franse brandewijn.

De wrede woede van Petrus en Emmanuel de Ley was nog niet bekoeld en zij waren achter Jacobus gelopen. Zij klopten op de deur om binnengelaten te worden. Op de weigering van de waardin wilden de twee kompanen al vloekend en met geweld binnen geraken. De waard riep door de venster: *"Als gij lieden niet op hout ende vertreckt, dan sal ick op u lieden schieten."* Niet zonder menigvuldige vloeken en dreigementen trokken de belagers zich terug. De waard heeft Jacobus de hele nacht bij zich gehouden, uit vrees voor een tweede aanranding. Jacobus was van onder tot boven *'niet anders als bloet ende slijck.'* Hij spuwde nog lang bloed en klaagde nog van zijn kwetsuren. Petrus de Ley was zo arrogant over zijn excessen en buitensporigheden nog te pochen tegen verschillende personen.

De drossaard besloot dit verhoor met de opmerking dat zulk gedrag niet getolereerd kan worden en moet worden bestraft.

Maar de drossaard wil ook de andere klokjes horen luiden. Is Jacobus wel het onschuldige slachtoffer van de gebroeders de Ley?

Mijnheer De Lathouwer, hospes van de herberg ‘het Lieve Vrouwken’, verklaart dat Jacobus bij het verlaten van zijn etablissement een stok meenam die naast de kast stond. Jacobus vertelde hem (nadat Jacobus toegetakeld was teruggekomen) dat hij Petrus twee slagen met de stok had toegebracht. De waard was verwonderd dat Petrus niet was gevallen door de beschreven slagen.

Jacobus was tot aan de tweede windmolen, toebehorende aan mijnheer Janssens, gekomen en zag daar Petrus en Emmanuel staan. Petrus had ‘*aldaar zijn water gemaect.*’ Emmanuel was al verder gegaan tot aan de herberg ‘*het Groen Huys*’. Emmanuel hoorde zijn broer schreeuwen: “*Maene, Maene.*” Jacobus had intussen met de stok een slag toegebracht in de hals van Petrus en met de tweede slag zijn hoed afgeslagen.

Op 26 oktober 1773 verklaart getuige Laurentius Verhoeven, wonende in de Markgravelei, dat hij op 10 oktober ’s avonds in de herberg ‘de Ploege’ op de Sint-Jorissteenweg was, toen omstreeks negen uur Emmanuel en Petrus de Ley, inwoners van Berchem, binnenkwamen. Zij verhaalden dat Jacobus vanden Wijngaert hen onderweg had aangevallen en Petrus toonde een streep in zijn opgezwollen hals. De hospes van de herberg ‘de Ploege’ was Joannes Georgius du Vivier.

Maria van Laecken, weduwe van Franciscus Janssens, en haar dochter, herberg houdende in ‘den Inval’ op de Borgerhoutse steenweg getuigen dat Petrus en Emmanuel de Ley op 10 oktober omstreeks 8 uur in hun gelagzaal waren, waar Jacobus met zijn elleboog op de tafel en zijn hand onder zijn kin lag. Maria nam Jacobus vriendelijk bij zijn kin en zei: “*T’is tijd, gaet naer huys.*” Emmanuel de Ley zou Jacobus even vriendelijk bij de kin genomen hebben. Jacobus sprong echter vloekend en tierend op. Helena en Joanna Janssens verklaren dat het ‘*vals ende verdicht*’ is dat Emmanuel Jacobus bij de hals zou gepakt hebben en hem wilde toeknippen. De getuigen zeggen dat Petrus en Emmanuel van goed gedrag zijn en niet als ruziemakers bekend staan. Dit is een contradictie met het eerste verhoor, waar gezegd wordt dat Petrus een ruziemaker is. De drossaard probeert via andere voorvallen de karaktertrekken van de vechtersbazen te onderzoeken.

Adriaen Verstraeten houdt in deze heerlijkheid (Berchem) een herberg, genaamd ‘*den Tuyteleer*’⁸. Naast Jacobus vanden Wijngaert, zoon van de weduwe vanden Wijngaert, die in Berchem herberg houdt, waren daar ook Franciscus Pont, Peeter Paelmans, baas Adriaen Verstraeten en zijn huisvrouw aanwezig. Jacobus neemt de handschoenen van Franciscus Pont weg en steekt ze in de brandende stoof. Hij deed dit moedwillig. Dan neemt hij de ‘*holleblocken*’ van Frans en slaat ze ook moedwillig tegen de grond. Hij pakt Frans vast en scheurt zijn rok⁹ in stukken. Jacobus legt een halve kroon op de brandende stoof en wilt, als deze heet is, de munt in de hand van Frans duwen om hem ‘*content*’ te stellen. Uiteraard wilt Frans deze halve kroon¹⁰ niet aannemen. Jacobus pakt dan het hemd van Frans vast en houdt hem met geweld tegen de gloeiende stoof, zodat de knokkels van de hand van Frans verbranden.

Frans heeft Jacobus ‘*ten genecht*’ doen dagen, dat gehouden werd ten huize van de weduwe vanden Wijngaert. Het genecht of genacht heeft de betekenis van een rechtszaak, bepaalt de behandeling van een zaak in laatste termijn. Als rechtsterm is het de halfmaandelijke termijn tussen twee voor dezelfde zaak bestemde rechtsdagen. Vandaar ‘*veertiennacht*’ of ‘*genachte*’.

Petronella vanden Wijngaert, de zus van Jacobus, sprak haar broer daarover aan in de deuropening van de gang. Zij zei: “*Siet dan gij soeckt voor een goeden rock eenen nieuwen te krijgen.*” Frans Pont had zijn gescheurde rok aan de drossaard en enkele schepenen laten zien. De drossaard, de schepenen en Petronella begonnen te lachen en te spotten in de genechtkamer. Jacobus verscheen niet op deze zitting en Frans vertrok onverrichter zake.

⁸ Tuytelaer, van tuyten (tuten, toeten) is blazen op een hoorn of ander blaasinstrument. We kennen nog de uitdrukking ‘*hy can tuyten noch blasen*’, of: van toeten noch blazen weten.

⁹ De paltrok, kortweg rok genoemd, was een lange mannenjas die boven de wambuis werd gedragen. In de 18de eeuw werd deze rok ook kazak genoemd. Zie: Henri Vanoppen (red.), *Streekdrachten in onze gewesten*, Gent, 1994, p. 86.

¹⁰ Kroon: oude munt. In de 18de eeuw werd de patagon met zijn Brabants stokkenkruis als vooraanzicht en het wapenschild op de keerzijde vervangen door de kroon. Gouden kroon = 72 stuivers en de zilveren kroon = 56 stuivers. Zie: Karel Lemmens, *Rekenmunt en courant geld*, Jaarboek van het Europese Genootschap voor Munten Penningkunde, 1998.

De drossaard raadpleegde verschillende keren advocaat De Visser om een akkoord in de zaak vanden Wijngaert-de Ley te vinden. (Is De Visser de advocaat van de gedaagde en zo ja, mag de drossaard praten met de advocaat van een gedaagde?) Hij verzocht De Visser te willen spreken met de gedaagde en een rapport op te stellen. Dit gebeurde in het raadshuis van de stad Antwerpen, in aanwezigheid van procureur Soussé. De drossaard gaf aan De Visser te kennen dat de procedurekosten door moeder vanden Wijngaert zullen moeten gedragen worden. De drossaard zei: *“Ick souder ander sints den bras wel van geven.”*¹¹

Notaris Jan Baptist Peeters heeft aan mijnheer De Lathouwer, baas van de herberg “het Lieve Vrouwken” gevraagd of gedaagde op 10 oktober *‘eenige insulten’*¹² aan zijn huis had gedaan.

Op 11 oktober waren de moeder van Jacobus en Petronella (vanden Wijngaert) in het huis van de weduwe de Ley, moeder van gedaagde, komen schreeuwen en *‘lawijen’*. Zij hadden de gedaagde en zijn moeder uitgemaakt voor *‘ras van volck’*.

Zij durfden voorgeven dat gedaagde de neusdoek van Jacobus had gestolen.

In het onderzoek naar het karakter van Jacobus vanden Wijngaert ondervraagt de drossaard op 6 oktober 1774, dit is dus een jaar na de voorgaande feiten, Petrus de Grooff en Anna Catharina de Brouwer. Zij waren in 1771 op de kermis van Berchem in het huis van Joannes Mennens. Tussen 9 en 10 uur 's avonds hadden zij de intentie naar Borgerhout te gaan, waar zij woonden. Op de steenweg ter hoogte van de herberg *‘het Hinneken’*¹³ werden zij aangerand door Jacobus vanden Wijngaert. Jacobus wilde Anna Catharina afpakken van Petrus, die zich daartegen verzette. Jacobus trok hem met geweld in het straatje naast het huis van kuiper Joannes Dions en scheurde het laken kleed van Petrus zijn rechter schouder.

Een jaar geleden (dit moet dus in 1772 zijn) was Jacobus vanden Wijngaert in de herberg “den Moren thoren” van vanden Eynde te Berchem. Het dienstmeisje ging naar de kelder om te tappen en Jacobus volgde haar. Vanden Eynde werd dit gewaar en ging naar de kelder om zijn meid te

roepen. Jacobus schoot in een *‘collere’* en maakte de herbergier uit voor een schelm en een *‘honsfot’*. Iemand een ‘hondsvod’ noemen was een zware belediging: het staat voor een laf en verachtelijk iemand. Eigenlijk is een hondsvod het geslachtsdeel van een teef. In de 16de eeuw was *‘vot’* een benaming van het vrouwelijk geslachtsdeel.¹⁴ Jacobus dreigde te slaan met de *‘pothaeck’*. Sommige personen hebben hem dit belet. Schepen Feyen trachtte Jacobus te kalmeren. Die begon dan tegen de schepen te schelden: *“Gij goddomischen mancken schepenen, gij mancken blixem, gij stront schepenen, comt aghter de taefel uyt.”* Jacobus wilde de schepen slaan, maar werd buiten gewerkt en de deur werd gesloten. Hij stampte met zijn voeten tegen de deur en sloeg op de gesloten slagvensters van de herberg. Hij dreigde hospes vanden Eynde de volgende morgen op te wachten aan het galgenveld¹⁵, wanneer deze naar zijn werk ging. Jacobus bleef slaan totdat zijn zus Petronella, zijn kozijn Laureys Lauwers en zijn nicht Maria Lauwers op het lawaai afkwamen. Zij kregen hem met veel moeite van de deur weg. Deze getuigen verklaren dat Jacobus *‘een rusiemaecker en een veghter is’* en daarvoor bekend staat in Berchem. Hij maakt er een gewoonte van zowel in de herberg als daarbuiten te vechten.

Bespreking

In het ganse dossier van de drossaard blijft Petrus de Ley de gedaagde. Dat de drossaard moeite doet na te gaan wat het slachtoffer Jacobus vanden Wijngaert in die periode zoal heeft mispeuterd, laat vermoeden dat hij wil aantonen dat het gedrag van Jacobus wraakacties teweegbrengt. Hij praat de openbare rustverstoring van de broers de Ley niet goed, maar ook bij hem ligt een van de voornaamste bezorgdheden van het juridisch apparaat in een bovenste schuifje: “Er moet orde en rust zijn.”

Jacobus nam met voorbedachten rade een stok, die naast de kast in de herberg ‘het Lieve Vrouwken’ stond, met zich mee. Ter hoogte van de molen zal hij Petrus aangevallen hebben met dit wapen, waarop deze zijn broer Emmanuel te hulp roept. De broers zullen dan Jacobus een lesje geleerd hebben dat hij niet vlug zal vergeten. Hij vergeet in ieder geval dat in de herberg van zijn moeder regelmatig juridische zittingen plaatshebben en hij een zekere voorbeeldfunctie zou moeten tonen. Zijn moeder, en ook zijn zuster, zullen niet lachen als zoonlief weer eens over de schreef gaat.

11 Bras: rommel, boel.

12 Insult: belediging. Insulteren is beledigen, honen, smaden.

13 Hinne, henne: hen, kip, ook hoen is hoogstwaarschijnlijk verwant.

14 M. De Coster, *Groot scheldwoordenboek*, 2007.

15 Het galgenveld is het huidige Albertpark, aan de grens van Berchem en Antwerpen.

We begrijpen niet goed waarom de drossaard en de schepenen moesten lachen met Franciscus Pont, toen deze zijn gescheurde kleding liet zien in de genechtkamer. Er zijn details die ons ontgaan. Waarom moest dit gelach genoteerd worden in het dossier?

De drossaard heeft twijfels hoe hij de zaak moet behandelen en heeft verschillende besprekingen met advocaat De Visser. Dat de gesprekken van De Visser met de gedaagde plaatshebben in het raadhuis van Antwerpen betekent dat Petrus de Ley wordt vastgehouden in de gevangenis van het Steen.

De problematiek van de drossaard ligt waarschijnlijk bij het feit dat de gewelddaden, ook door Jacobus (met zijn stok), op het grondgebied en jurisdictie van de stad plaatsvonden. Als Jacobus van de herberg 'den Inval' op het Sint-Willibrordusveld naar huis gaat, dan staan de windmolens waarvan sprake in het verhoor op dit bewuste veld¹⁶. Dit grondgebied is 'de kuipe', gelegen binnen de palen waarop de handjes afgebeeld zijn. We kennen zulk Antwerps handje op de hoek van het Albertpark, tegenover de brouwerij De Koninck.

Daarom dat de gedaagde Petrus de Ley in Antwerpen in voorlopige hechtenis werd genomen. Het Steen was geen gevangenis waarin men gevangenisstraffen uitzat, de beklaagde werd daar opgesloten in afwachting dat een juridische uitspraak werd gedaan. Het opleggen van een strafbedevaart was regelmatig de uitslag van een vonnis. Op die manier was men de herrieschopper voor een hele tijd kwijt en heerste er weer orde en rust in de dorpsgemeenschap (toch voor een tijdje).

Jacobus vanden Wijngaert zal niet vrij te pleiten zijn van zonden, want de drossaard vindt dat de moeder van Jacobus de procedurekosten moet dragen.

Het vonnis in deze zaak komen we niet te weten in het dossier van de drossaard. Waarschijnlijk heeft hij dit onderzoek gevoerd op vraag van de Antwerpse schout, die de zaak daarna verder behandelde. In de juridische dossiers van het Antwerpse Stadsarchief vonden we geen verwijzingen naar deze zaak. We kennen wel enkele cafeetjes uit die tijd. □

¹⁶ We kennen de molenaarsfamilie Janssens op de windmolens aan het Sint-Willibrordusveld.

Berchem Sport 1963-1966:

Twée keer met de hakken over de sloot (deel 3 en slot)

door Jos Vandermaelen

Typeploeg 1965-1966:

keeper: Boden Willy

verdediging: Goris Leo / Schellens Frans / Van den Eynde Eddy / Mintjens Jules / (Vercammen John)

halflijn: Lippevelt Rik / Voncken François

voorlijn: Lievens Jan / Van de Sompel Robert / Verlinden Jos / Kauwenberghs Staf.

Voor de openingsmatch tegen Lierse op 5 september had Berchem de van FC Beringen overgekomen Staf Kauwenberghs opgesteld. Geel-zwart verloor met 2-1, de eerste van vijf nederlagen met onder-tussen twee scorloze draws op Beerschot en thuis tegen CS Brugge. Begrijpelijk dat Berchem na zeven speeldagen voorlaatste stond met twee punten achterstand op de 14^e Racing White.

Op 14 november tegen Standard, een wedstrijd waarin François Voncken in het fanionteam debuteerde, keerde het tij: in de laatste vijf minuten kon Berchem via een doelpunt van linksbuiten Robert Van de Sompel en een Luikse owngoal een 2-0-zege afdwingen.

Deze onverwachte winst gaf de Rooi-ploeg blijkbaar zelfvertrouwen, want de volgende vier matches leverden drie zeges en een gelijkspel op. Ondertussen was Leon Saidi met de noorderzon vertrokken, zonder dat men zich daar erg druk over maakte: Berchem was immers dankzij o.a. uitoverwinningen tegen de rechtstreekse concurrenten Racing White en FC Beringen aan het jaareinde naar de negende plaats in de rangschikking opgeklommen.

Daarmee was het Berchemse liedje zo goed als uitgezongen, want vanaf 2 januari 1966 tot het einde van het seizoen won geel-zwart geen enkele wedstrijd meer. Met vijf nederlagen op rij timmerde Berchem een nieuwe zwarte reeks in mekaar, waardoor het terug naar de voorlaatste plaats zakte.

Op 6 februari bij de thuisderby tegen Beerschot stond Fernand Vermoes voor het laatst in het doel en slaagde er in om samen met zijn maats de 1-1-stand op het scorebord te houden. De volgende speeldag twee weken later werd bij hekkensluiter CS Brugge met 2-0 verloren en bedroeg de achterstand op de derde laatste Beringen reeds drie punten, al moest er rekening mee gehouden worden dat de geel-zwarten drie matches minder gespeeld hadden.

In een vierpuntenmatch op 27 maart speelde Berchem thuis gelijk tegen Daring en haalde een punt van zijn achterstand op Beringen in. Als de week daarop een nieuwe nederlaag van geel-zwart samenviel met een zege van de Limburgers, werd de toestand wel erg bedenkelijk. Met nog vijf te spelen matches was alle hoop nu gericht op voldoende puntenoogst in de drie inhaalwedstrijden.

Op 17 april werd thuis tegen Tilleur een 3-3-draw uit het vuur gesleept; een week later stelde Daring zich in de terugmatch door een 5-0-zege praktisch veilig, een resultaat dat voor de geel-zwarten natuurlijk een morele opdoffer betekende. Na deze wedstrijd hield Rik Lippevelt het bij Berchem voor bekeken en maakte zich nadien bij FC Mechelen nog enkele jaren verdienstelijk. Op 1 mei kwam een inspiratieloos Berchem thuis tegen FC Brugge niet verder dan een scoreloos gelijkspel, meteen voor Eddy Van den Eynde de laatste match in de fanionploeg.

Een week later moest Berchem op bezoek bij Standard dat nog in de running was voor het vicekampioenschap. Ondanks een 0-2-voorsprong aan de rust legde geel-zwart met drie tegengoals in de tweede helft de duimen voor de Luikenaars, terwijl anderzijds Beringen zich door een draw van het behoud in eerste afdeling verzekerde ten koste van de moedige Rooi-ploeg.

Eindrangschikking:

	M	W	V	D	GV	GT	P	
1. Anderlecht	30	21	4	5	88	18	47	
14. FC Beringen	30	7	17	6	29	51	20	
15. Berchem	30	4	16	10	24	52	18	□

Kerk en Parochie

De Berchemse parochies en kerken:

Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof (4)

door Mia Verbanck

De kerk van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars, een fraai voorbeeld van Art Déco, bezit ook glasramen van Alfons Annys en van het duo Oscar Calders-Eugeen Yoors.

DE GLASRAMEN

In de kerk

Aan elke kant telt de kerk drie glasramen. Links vooraan vinden we de “H. Lodewijk, koning van Frankrijk”. De Heilige Lodewijk is de tweede patroonheilige van de kerk. Het glasraam is gesigneerd op 1 november 1938. Achteraan links, nu in de weekkapel, zien we de “H. Lodewijk als kind met zijn moeder, de H. Blanca van Castilië”, ingezegend op 8 december 1938. Tussen hen bevindt zich de “H. Theresia van ‘t Kind Jezus”. In dit tafereel bezoekt Jezus zelf de H. Theresia op haar sterfbed; het glasraam dateert van 30 september 1937.

Aan de overkant bevinden zich vooraan “De Boodschap des Engels”, geplaatst op 31 mei 1938. In het midden “De geboorte van Jezus” van 2 juli 1938. En rechts achteraan “De Kalvarie”, ingezegend op 20 april 1938.

Heilige Lodewijk, koning van Frankrijk

In de doopkapel

In de *zijmuur* van de doopkapel bevinden er zich twee glasramen die Johannes de Doper en Christus' Verrijzenis voorstellen. De glasramen zijn van de hand van Alfons Anny en werden ingezegend op kerstdag 1937.

De twee glasramen in de *voorgevel* van de doopkapel zijn bijna twintig jaar jonger dan die van de zijgevel. Ze dateren nl. uit 1956. Links gaat het om "Mozes badend door de Rode Zee" en rechts om "Noë met de ark". Net zoals de doop van Johannes de Doper zijn het uitbeeldingen van befaamde 'waterpassages' uit de Bijbel.

Detail uit Noë met de ark

Detail van de signatuur

"Del" is de afkorting van *deliniavit*, "fec" van *fecit*. In het Nederlands betekent het: Yoors tekende, Calders maakte.

Ze zijn vervaardigd door het duo Eugene Yoors-Calders. Glazeniers werken vaak met twee. De ene tekent het ontwerp. De andere zorgt voor de uitvoering. Zo zal het ook gegaan zijn bij het duo Yoors-Calders. Op twee glasramen in de doopkapel staat immers in het Latijn: "*Yoors del, Calders fec*".

Alfons Annys (1892-1971)

Alfons Annys

Alfons René Maria Annys werd geboren in Brugge op 11 oktober 1892. De familie Annys verdiende haar sporen in de glasblazerij en vader Annys was een gewaardeerd portretschilder. Alfons studeerde aan de Academie voor Schone Kunsten van Brugge. Na de vroegtijdige dood van zijn ouders stapte de toen vijftienjarige Alfons in de voetsporen van zijn vader en zette zich aan het portret-

schilderen. Met succes! Hij behaalde verschillende prijzen. En hij kreeg de gelegenheid om de kunstschaten van vele kerken en historische gebouwen in ons land te bestuderen. Vooral de glasramen trokken zijn bijzondere aandacht. In deze periode leerde hij ook landschappen zien en schilderen. Voor zijn verdere opleiding ging hij naar en naar andere kunststeden in Frankrijk en naar Firenze. Daar bestudeerde hij voornamelijk de mozaïektechniek. Met een schat aan kennis keerde hij terug naar Vlaanderen om zich voornamelijk als glasbrander te vestigen.

Alfons Annys was een veelzijdig kunstenaar. Hij was glasbrander, bouwmeester, decorateur, etser, frescoschilder, houtsnijder, illustrator van boeken en tijdschriften, portret- en landschapsschilder. Daarbij schreef hij over kunst, kunstenaars en geleerden. Hij was ook de leermeester van talentvolle leerlingen, gaf voordrachten en trad op als declamator. In mei 1940 werd hij wegens zijn Vlaamsgezindheid aangehouden en zijn atelier werd vernield. Schilderijen werden doorstoken, glasramen gebroken, zijn oven stukgeslagen, honderden tekeningen en ontwerpen verbrand, kostbare boeken gestolen...

Nauwelijks uit de gevangenis ging hij opnieuw aan het werk. De tegenstand werd een prikkel om zijn activiteit hoger op te voeren, zijn denkbeelden scherper te omlijnen, nog hardnekkiger te streven naar het doel dat hij zichzelf heeft gesteld. Annys baande zijn weg, bestellingen op bestellingen kwamen toe. In heel Vlaanderen kan men zijn glasramen bewonderen, maar ook in Montreal, Stockholm, Quebec, in Duitsland, Engeland en Frankrijk is werk van hem terug te vinden.

Van 1920 tot 1945 woonde en werkte Alfons Annys in Brasschaat aan de Lage Kaart. Hij schilderde er ondermeer twee monumentale doeken over Brasschaat. Die waren bestemd om in 1930 het paviljoen van de gemeente Brasschaat te verfraaien op de Wereldtentoonstelling van Antwerpen. Gelijktijdig liep in Zaal OOR, aan de Leopoldstraat in Antwerpen, een individuele tentoonstelling met 55 doeken.

Als glazenier plaatste hij in 1933 glasramen in de H. Hartkerk in Antwerpen, in 1937 en 1938 in onze kerk en in 1945 in de Sint-Servatiuskerk in Ravels. Dan verliet hij Brasschaat. Hij reisde naar Dresden in de DDR en werd daar professor Beeldende Kunsten aan de Akademie. Hij overleed er in 1971.

Oscar Calders

Oscar Calders was de zoon van Frans Calders en vader van Armand Calders (1934-2005). Hij was dus de middelste uit een familie glazeniers! Oscar Calders is geboren in Berchem op 17 oktober 1906. Hij studeerde aan de Academies van Antwerpen en Berchem en genoot verder zijn vakopleiding in het atelier van zijn vader Frans Calders. Hij had zijn atelier in de Drabstraat Mortselsel.

Beschilderd glas in lood van hem is te vinden in onze doopkapel en verder in de volgende kerken: Onze-Lieve-Vrouw in Nieuwmoer-Essen (1948-'52); Sint-Lenaerts in St.-Lenaerts (1948-'52); Sint-Jacob in Antwerpen (vanaf 1950); Sint-Rombouts in Mechelen (1952); Sint-Laurentius in Zelzate; O.-L.-Vrouw in Gierle (1964) en O.-L.-Vrouw over de Dijle in Mechelen (1965-'67). Glas in beton van hem is te zien in de Sint-Julianakerk in Luik (1969-'70).

Oscar Calders is ook een belangrijk restaurateur geweest. Op het palmares van het atelier staan: de kathedraal Antwerpen (1935), de Sint-Katharinakerk in Hoogstraten (1938-'40), de Bourgondische kapel in Antwerpen (1947) en de hoogkoorramen van Sint-Michiël en Sint-Goedele in Brussel (1950).

Op 3 juli 1963 kregen Oscar Calders (1906-1976) en zijn zoon Armand Calders (1934-2005) van de Kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars ook de opdracht om drie ramen van de hoofdbeuk (evangeliekant) en één raam van het doksaal te ontroesten, te herstellen, te herplaatsen en te herschilderen voor de som van 34.000 Belgische frank die ze in hun offerte voorzien hadden.

Verdere informatie over Oscar Calders ontbreekt ons, Weet iemand meer over hem? Heeft iemand hem persoonlijk gekend? Informatie is welkom op mia.verbanck@skynet.be. Een volgende keer meer over Eugene Yoors, ook een kunstenaar van Berchemse bodem.

Meer gedetailleerde informatie over de glasramen kan u vinden op de website van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars: <http://www.kerknet.be/parochie/76/>. Ga naar het item “de kerk: het gebouw en de kerkschatten/de glasramen”.

Juf Antoinette Creytens gaf in 1942-1943 les in de Heilige Familie

door Philippe Huijghebaert

Hervé Daras (Jozef Weyns-eremerk, 2009) bezorgde ons een artikel uit het Brugsch Handelsblad van 14 juni 2013, samen met de uitgave “Van griffel en lei tot activboard” van de Heemkundige Kring van Herstberge (een deelgemeente van Oostkamp bij Brugge) van 16 juni 2013. Hierin getuigt de 90-jarige Antoinette Creytens over ‘de school van toen’ en ook over het schooljaar 1942-43 waarin zij les gaf in de Heilige Familie te Berchem.

Juf. Antoinette Creytens
(Foto PH, Brugsch Handelsblad)

Antoinette Creytens werd geboren te Poperinge op 21 maart 1923 en behaalde haar diploma van onderwijzeres aan de normaalschool van Tielt, het moederhuis van de ‘Damen van de Heilige Familie’. Omdat Juf Antoinette een oom en tante in Antwerpen had, mocht zij aan de slag in een ‘bijhuis van de Damen’ in de Jan Moorkensstraat.

Hier volgt haar eigen geschreven verhaal over haar schooljaar in Berchem:

“Op 5 april 1943, het moet na de namiddag-

speeltijd zijn geweest, vlogen de ramen van mijn klas open en waaide er zand binnen. We hoorden bommen ontploffen en het was nu vluchten naar de kelder van de Zusters. Alle klassen stormden naar datzelfde deurgat. In één klas waren de kinderen aan het breien, ze vluchtten met hun breiwerk, maar vergaten hun bolletje breiwol. Mijn kinderen moesten door een kluwen van draden naar beneden lopen.

De kleuters waren nog buiten, terwijl de bommen vielen. De zuster was helemaal in paniek. Ik ben naar buiten gelopen om hen te helpen.

“Kom, Zuster, naar de kelder...”, riep ik. Noem dit geen heldendaad, ik wist ook niet wat oorlog was en kende het gevaar niet. De kelder lag half onder de grond. Door een halve ruit kon men naar buiten kijken. Twee juffrouwen gaven verslag: “Er zijn daar weer vliegtuigen... Mortsel brandt... de Gevaertfabriek brandt...” De sirene had het gevaar niet aangekondigd, maar ze ging wel af om het einde van het bombardement aan te kondigen, zodat wij veilig onze schuilplaats konden verlaten.

Veel ouders kwamen hun kinderen afhalen. Ik mocht van de Directrice de rang naar Mortsel niet begeleiden, ik moest de richting van Antwerpen uit. Maar de gevolgen van het bombardement waren ook daar te zien. Een man liep al schreiend over straat, een zakdoek voor zijn ogen vol bloed, een aanhangwagen vol lijken... verschrikkelijk. Met tranen in de ogen liep ik terug naar school.

Voor de school stopte er een auto met zwaar gewonden. Men kwam kijken in de apotheek van de school of er bruikbare geneesmiddelen waren. Helaas bevatte de apotheek slechts enkele zwachtels en wat ontsmettingsstof, maar dit was niet voldoende om alle gewonden te verzorgen, dus reden ze verder. Lessen voorbereiden was niet mogelijk.

Ondertussen waren wij al aan het werk om onze bedden naar beneden te halen, om slachtoffers te helpen. Er waren slechts 18 inwonende leerlingen. De bedden werden nu in de kelder geplaatst, dan moesten de leerlingen niet de trappen doen om te gaan schuilen. Mijn matras lag in de badkamer, tussen het bad en de muur.

Oudere leerkrachten waren op weg naar Mortsel om er te helpen in een gebombardeerde school (waarschijnlijk de meisjesschool Sint-Lutgardis, hier lagen de leerlingen bedolven onder het puin). Ik mocht niet mee omdat ik te jong was.

Wat ze daar hebben gezien en meegemaakt, was onbeschrijfelijk. Ze hebben kinderen gevonden, maar hoe?... Ouders waren uitzinnig van verdriet.

De overste kwam kloppen op mijn deur: “Juffrouw, zoudt ge eens willen gaan vragen waarom de man van de chauffage nog niet is komen opdagen?” “Maar Eerwaarde moeder toch, na zo’n verschrikkelijke namiddag, zijn ook de mensen die niet in Mortsel wonen in paniek. Maar ik wil wel eens gaan zien hoe die mensen het stellen.”

Nu mocht ik wel opstappen richting Mortsel. Die mensen woonden in een zijstraat tegenover de Gevaertfabriek. Dat vrouwtje stond in het deurgat en ze zegde: “Als de bommen voor mij vallen dan spring ik naar binnen, als ze in huis vallen spring ik naar buiten. Ik heb een pannetje met melk klaargemaakt en mijn man is er mee naar “den Erla”, waar onze dochter werkt. Ze is gewond, haar rug ligt open en we weten niet in welk ziekenhuis ze nu ligt.” Ik heb haar gezegd van waar ik kwam, maar ik kon haar toch nu niet aanspreken over de panne van de chauffage. Ik heb nog wat met het vrouwtje gepraat en haar wat gezelschap gehouden, ze was zo in paniek.

Een slapeloze nacht en de dag nadien waren alle leerlingen van mijn klas daar terug. Mijn godsdienstles is een occasionele les geworden. Hun gedachten waren bij het bombardement. Ik liet hun vertellen, ze moesten het ook eens kwijt aan hun juffrouw. Kinderen zijn kinderen. Te jong om al dat verdriet op te stapelen. Ze speelden op de speelplaats net als voordien.

De zondag na het drama ben ik te voet naar Mortsel gegaan. Waar was de stoep? Overal steenbrokken en vernielde meubelen. Ik ben er niet tussendoor gegaan, die aanblik blijft gegrift in mijn geheugen.

Ik was 19 jaar toen het gebeurde, ik ben er nu 90. Het is nu al zo lang geleden, maar ik zie nog alles voor me alsof het gisteren was.”

Dit verhaal werd ook gepubliceerd op:

<http://toworldwar2.blogspot.be/2013/04/bombardement-op-mortsel-5-april-1945.html>

Daarna mocht Juf Antoinette van haar ouders geen les meer geven in ‘die gevaarlijke buurt’. Via inspecteur Cnudde en kanunnik De Coene kreeg ze een vacante plaats in de gemengde lagere school van Herstberge, een school van de Zusters Apostelinnen (nvdr.: de Zusters Apostelinnen stichtten ook Sint-Teresia op de Diksmuidelaan).

Knechtjesschool te Wingene

Zittend: tweede van rechts Antoinette Creytens met in het midden directeur Roose.

Staan: eerste van links: André Lagaeyse, echtgenoot van Juf Antoinette.

(Foto: www.onswingene.be)

Het verhaal gaat verder:

“Ik mocht het eerste tot derde leerjaar onderrichten. De kinderen zaten toen samen in één klas. Het was dat jaar een heel koude winter. Leerlingen brachten takken en kleine boomstronken mee uit het bos om de klas te verwarmen....

Ik herinner me nog dat de directrice kwam zeggen dat we allemaal uit onze klas moesten. De Duitsers zouden onze school bezetten.

We moesten ons anders organiseren. Mijn klas mocht uiteindelijk blijven omdat men de eerste klas naast het klooster niet opeiste. Juffrouw Laura Adams kon met al haar kleuters terecht in de sacristie van de kerk. Juffrouw Clarisse Vandewiele mocht met de oudsten van het vierde lot zesde in een salon van 't kasteel Bulscampvelt lesgeven en de directrice, die in het zevende en achtste les gaf, vond haar toevlucht in de kapel van het klooster.

Na het bombardement op de school van de Zusters Maricolen in Oostkamp waarbij acht leerlingen en twee zusters het leven lieten, was juffrouw Vandewiele er niet gerust in. Wat zouden wij doen mochten er hier ook bommen uit de lucht vallen, nu de Duitsers in onze school zaten? We vroegen aan de zusters toestemming om in de tuin loopgraven te maken om in te schuilen. De kinderen vonden het spannend. Als we oefenden, riepen de oudste kinderen al: "Mogen we weer in de dijken lopen?" Gelukkig hebben we ze nooit echt moeten gebruiken. Van de Duitsers hebben we niet veel last gehad. Toch was het hallucinant om te zien hoe ze hun wapens aan het schoonmaken waren naast de plaats waar de kinderen speelden.

Ik ben maar één jaar in Hertsberge gebleven. Meester Roose, de directeur van de 'knechtjesschool' van Wingene, kwam mij in de loop van september 1944 halen. Voor mij ging een droom in vervulling: les te geven in het eerste leerjaar van een jongensschool. Ik ben in Wingene gebleven tot aan mijn pensioen in 1977. Ik was ondertussen getrouwd met mijn collega André Lagaeyse (1916-2006). Ik ben heel gelukkig geweest met hem." □

KOWALCZYK
sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be

Berchem - Deurne - Lint - Merksem - Mortsel - Wilrijk

www.hairfusion.be